

ЕКОНОМІЧНІ ВАЖЕЛІ ВПЛИВУ НА ДІЯЛЬНІСТЬ ПІДПРИЄМСТВ: ЕТИМОЛОГІЧНИЙ, СЕМАНТИЧНИЙ ТА ТИПОЛОГІЧНИЙ АСПЕКТИ

© Дідик А.М., 2014

Розглянуто трактування категорії "економічний важіль" в енциклопедичній, тлумачній та науковій літературі, на підставі чого уточнено її сутність у контексті інструментів економічного характеру, які забезпечують зміну параметрів функціонування підприємства. Виокремлено характерні ознаки економічних важелів, які пов'язані із їх дієвістю, забезпеченням змін, стимулювальним чи стримувальним характером. На підставі аналізування літературних джерел за проблемою розроблено типологію економічних важелів за низкою істотних та незалежних ознак, а саме: за змістом (фіскальні, монетарні, тарифно-цінові, інвестиційні, кредитні, амортизаційні), за цілеспрямованістю використання (цільові, іманентні), за характером впливу (важелі безпосереднього впливу, важелі опосередкованого впливу), за середовищем формування (важелі, що впливають на діяльність підприємства із зовнішнього середовища, важелі, що впливають на діяльність підприємства із внутрішнього середовища функціонування), за напрямом впливу (стимулювальні важелі, гальмівні важелі), за рівнем формування (важелі, макроекономічного рівня, важелі мезоекономічного рівня, важелі мікроекономічного рівня), за силою впливу (важелі сильного впливу, важелі середнього впливу, важелі слабого впливу), за охопленням впливом (комплексні важелі, локальні важелі), за проявом результативності дії важелів (важелі, дія яких проявляється у довгостроковому періоді, важелі, дія яких проявляється у середньостроковому періоді, важелі, дія яких проявляється у короткостроковому періоді), за сферою впливу (важелі здатні діяти на підприємстві на виробничу, збутову, логістичну, фінансово-економічну, технологічно-конструкторську сферу тощо). За результатами досліджень конкретизовано цільове призначення економічних важелів у забезпеченні розвитку підприємств.

Ключові слова: економічний важіль, інструмент, типологія економічних важелів, вплив, перетворення.

A.M.Didyk

Lviv Polytechnic National University

ECONOMIC INSTRUMENTS OF INFLUENCE ON ACTIVITY OF ENTERPRISES: ETYMOLOGIC, SEMANTIC AND TYPOLOGY ASPECTS

© Didyk A.M., 2014

In the article interpretation of category is considered "economic instrument" in encyclopedic, explanatory and scientific literature, on the basis of what her essence is specified in the context of instruments of economic character, that provide the change of parameters of enterprise functioning. The characteristic signs of economic instruments, that is related to their effectiveness, providing of changes, are distinguished, motivation or by retentive character. On the basis of literary sources analysis for the problem by typology of economic instruments is worked out after the row of substantial and independent signs, namely: on maintenance, after purposefulness of the use (having a special purpose, immanent), by the nature of influence (levers of direct influence, levers of the mediated influence), after the environment of forming (levers, that influence on activity of enterprise from an environment, levers, that influence on activity of enterprise from the internal environment of

functioning), after direction of influence (motivation levers, brake levers), after the level of forming (levers of macroeconomic level, levers of mezeconomic level, levers of microeconomic level), after force of influence (levers of strong influence, levers of middle influence, levers of weak influence), after a scope influence (complex levers, local levers), after the display of effectiveness of action of levers (levers the action of that shows up in a long-term period, levers the action of that shows up in a medium-term period, levers the action of that shows up in a short-term period), after the sphere of influence (levers are able to operate on an enterprise on a productive, sale, logistic, finance-economic, technologically-designer sphere and others like that).

On the basis of the executed researches the key whole uses of economic instruments of influence are specified on enterprises on a macrolevel, it is reckoned to that: providing of intensive, progressive development of enterprise; a leadingout of enterprise is from the crisis state; introduction and development are on the enterprise of innovations; bringing in of outsourcing of financing; expansion of market share; providing of economy of resources; providing of the having a special purpose use of resources of enterprise; conditioning is for development of skilled and technological potential; providing of economic and financial stability of functioning of enterprises; increase of financial effectiveness of functioning; improvement of financial discipline and solvency; providing of increase of business activity of enterprise; activation of organizational changes of technological, social, administrative character; increase of market value of enterprise; an increase of competitiveness of enterprise is at the market; warning of bankruptcy; realization of sanation events; forming of economic security; activation of foreign economic activity; optimization of charges and others like that. Also outlined aims of economic instruments of influence on enterprises on a macrolevel and a mezolevel of national economy.

Key words: economic instrument, instrument, typology of economic instruments, influence, transformation.

Постановка проблеми та її зв'язок із важливими науковими та практичними завданнями. Функціонування та розвиток підприємств залежать від значної кількості економічних чинників, важелів, методів, інструментів, способів впливу, які формуються на різноманітних рівнях та виконують стимулювальний або дестимулювальний вплив. У літературних джерелах та у практиці функціонування підприємств спостерігаються значні розбіжності щодо сутнісного наповнення вказаних категорій, ідентифікування відмінностей між ними, змістового та функціонального ототожнення тощо. Зважаючи на вищевикладене, виникає необхідність уточнити вказані економічні категорії у розвитку їх етимологічно-семантичної складової та чіткому відокремленні сутнісного наповнення, а також у розвитку категорійного апарату та типологічної бази за проблемою.

Аналіз останніх досліджень і публікацій, в яких започатковано розв'язання даної проблеми. Для чіткості ідентифікування категорії “економічний важіль впливу на діяльність підприємства” насамперед слід проаналізувати трактування поняття “важіль” та “економічний важіль” у тлумачно-енциклопедичній літературі.

Варто зауважити, що поняття “важіль” розглядають у фізичному, будівельному, математичному аспектах, але нас цікавить його економічний аспект та змістове наповнення саме у такому контексті. Так, у “Великому тлумачному словнику української мови” важіль розглядається як “засіб, яким можна надати дії, сприяти розвитку чого-небудь, або пожвавити, підсилити діяльність кого-, чого-небудь” [1, с. 72]. Вказане тлумачення має узагальнений характер, але воно чітко окреслює дієвий характер важелів. Цей висновок підтверджує пояснення у “Новому українському тлумачному словнику” терміна “засіб” як спеціальної дії, що дає можливість досягти чого-небудь, зробити щось. Водночас у цьому ж словнику розглядаються засоби до існування як гроші, матеріальні блага, достатки, необхідні для життя [2, с. 222]. Варто також зазначити, що у “Великому тлумачному словнику української мови” ототожнюються поняття “засіб”, “спосіб”, “метод” та “інструмент”.

У “Економічній енциклопедії” економічні важелі трактуються як “засоби та методи управління народним господарством за допомогою фінансово-кредитних інструментів, податків, регулювання цін і використання тарифів, амортизаційної, бюджетної політики тощо” [3, с. 471]. Вказане трактування конкретизує характер та перелік економічних важелів, а також ототожнює поняття “важіль”, “засіб” та “метод”, що надалі ускладнює подальше розуміння досліджуваної категорії. Слід зазначити, що в “Енциклопедії бізнесмена, економіста, менеджера” економічні важелі тлумачаться як “інструменти управління економікою, які є невід’ємною частиною господарського механізму”. При цьому до переліку таких інструментів зараховують систему цін, тарифів, фінансово-кредитні операції, податки. Важливо, що в енциклопедії акцентується увага на дієвій природі важелів, оскільки вони допомагають цілеспрямовано змінювати стан об’єктів; а також на багаторівневості їх впливу, оскільки дія економічних важелів може поширюватись на макро- та мікрорівні національної економіки [4, с. 185].

У “Фінансовому словнику” розглядається дотичний до економічного важеля фінансовий важіль як інструмент регулювання співвідношення власного та позикового капіталу підприємства, що спрямований на максимізацію рентабельності власних коштів [5, с. 59]. Водночас в “Енциклопедії бізнесмена, економіста, менеджера” розкривається зміст такого поняття, як операційний важіль у контексті нарощення прибутку підприємства при зростанні обсягів виробництва та реалізації в умовах релевантного діапазону, тобто при незмінності постійних витрат [4, с. 427]. Також у літературних джерелах [5–10] зустрічаються такі поняття, як фіскальні, соціально-економічні, інформаційні, цінові, монетарні, валютні, інвестиційні, кредитні та інші важелі, які деталізують різновиди важелів.

Отже, аналізування тлумачно-енциклопедичної літератури щодо трактування категорії “економічний важіль” свідчить про відсутність її уніфікованого розуміння за значенням, а також про розгляд економічних важелів як засобів, способів, методів, інструментів та відсутність єдності у змістовому ідентифікуванні природи категорії.

Цілі статті. Уточнення змістового наповнення категорії “економічний важіль впливу на діяльність підприємства” шляхом її сутнісного відокремлення від споріднених понять, а також розвиток етимологічно-семантичної складової цієї категорії та удосконалення типології економічних важелів.

Виклад основного матеріалу. Виконані дослідження дають змогу вважати економічними важелями впливу на діяльність підприємств інструменти економічного характеру, які забезпечують зміну параметрів функціонування підприємства. Отже, економічні важелі мають низку характерних ознак:

- природа економічних важелів пов’язана із їх дієвістю, тобто забезпеченням впливу на певні економічні об’єкти, процеси, види діяльності, операції тощо;
- дія економічних важелів на підприємство формує певні зміни, що виникають впродовж відповідного періоду часу та зумовлюють різноформатні перетворення;
- застосування економічних важелів спрямоване на стимулювання або гальмування певних процесів, що відбуваються на підприємствах;
- економічні важелі можуть впливати на діяльність підприємства із зовнішнього та внутрішнього середовищ.

Аналізування літературних джерел за проблемою [6–10] дає змогу запропонувати комплексну типологію економічних важелів впливу на діяльність підприємств за низкою істотних та незалежних ознак, що формує підґрунтя для всебічного розуміння різноформатних характеристик економічних важелів, зокрема:

1. За змістом:

- фіскальні (ставки податків, бази оподаткування, податкові пільги та преференції, диференціація оподаткування);
- монетарні (валютний курс, доступність придбання валюти, підхід до встановлення валютного курсу, рівень інфляції);

- тарифно-цінові (ціни на ринку, тарифи на електроенергію, газ, водопостачання та водовідведення);
 - інвестиційні (доступ до інвестиційних ресурсів, наявність мотивованих вітчизняних та іноземних інвесторів, наявність інвестиційних фондів, інвестиційна привабливість країни та регіону функціонування підприємства);
 - кредитні (доступ до кредитних ресурсів, розвинена кредитно-фінансова інфраструктура, кредитні ставки, можливість залучення кредитів в іноземних установах);
 - амортизаційні (норми амортизації, структура основних засобів).
2. За цілеспрямованістю використання:
- цільові (формується та застосовуються для досягнення визначених цілей, наприклад, для розвитку підприємств певної галузі, для виведення підприємств з кризи, для покращання інвестиційного клімату);
 - іманентні (важелі, котрі попри свою цільовість для одних об'єктів забезпечують вплив на інші без наявності чітко визначеної цілі);
3. За характером впливу:
- важелі безпосереднього впливу (безпосередньо впливають на діяльність підприємства);
 - важелі опосередкованого впливу (створюють непрямі умови для певних перетворень на підприємстві).
4. За середовищем формування:
- важелі, що впливають на діяльність підприємства із зовнішнього середовища функціонування (ціни, тарифи, податки, інвестиції, кредити тощо);
 - важелі, що впливають на діяльність підприємства із внутрішнього середовища функціонування (ліміти на використання ресурсів, фінансові обмеження, собівартість продукції, витрати на забезпечення діяльності).
5. За напрямом впливу:
- стимулювальні важелі (спрямовані на забезпечення прогресивного розвитку підприємства, покращання його цільових параметрів);
 - гальмівні важелі (передбачають стримування певних процесів та перетворень, що притаманні окремим підприємствам).
6. За рівнем формування:
- важелі макроекономічного рівня (сформовані на найвищому державному чи міждержавному рівні);
 - важелі мезоекономічного рівня (сформовані на рівні галузі або регіону);
 - важелі мікроекономічного рівня (сформовані на рівні підприємства).
7. За силою впливу:
- важелі сильного впливу, які дають змогу досягти очікуваного результату;
 - важелі середнього впливу, коли результат забезпечується частково;
 - важелі слабого впливу, використання яких є малорезультативним.
8. За охоплення впливом:
- комплексні важелі, що зумовлюють перетворення в усіх сферах діяльності підприємства;
 - локальні важелі, котрі забезпечують вплив лише на окремі сегменти діяльності підприємства.
9. За проявом результативності дії важелів:
- важелі, дія яких проявляється у довгостроковому періоді;
 - важелі, дія яких проявляється у середньостроковому періоді;
 - важелі, дія яких проявляється у короткостроковому періоді.
10. За сферою впливу важелі здатні діяти на підприємстві на:
- виробничу сферу;

- збутову сферу;
- логістичну сферу;
- фінансово-економічну сферу;
- технологічно-конструкторську сферу тощо.

Узагальнено типологічні ознаки економічних важелів та їх різновидів на рисунку.

Типологія економічних важелів впливу на діяльність підприємства

Примітка: сформовано автором

Дослідженням теорії і практики мають виокремити ключові цілі використання економічних важелів впливу на підприємства на мікрорівні:

- забезпечення інтенсивного, прогресивного розвитку підприємства;
- виведення підприємства з кризового стану;
- впровадження та розроблення на підприємстві інновацій;
- залучення зовнішніх джерел фінансування;
- розширення частки ринку;
- економія ресурсів;
- цільове використання ресурсів підприємства;
- створення умов для розвитку кадрового та технологічного потенціалу;
- економічна та фінансова стабільність функціонування підприємств;
- підвищення фінансової результативності функціонування;
- покращання фінансової дисципліни та платоспроможності;
- зростання ділової активності підприємства;
- активізування організаційних змін технологічного, соціального, управлінського характеру;
- зростання ринкової вартості підприємства;
- підвищення конкурентоспроможності підприємства на ринку;
- запобігання банкрутству;
- проведення санаційних заходів;
- формування економічної захищеності;
- активізування зовнішньоекономічної діяльності;
- оптимізування витрат тощо.

З позиції макрорівня дія економічних важелів спрямована на наповнення державного бюджету, структурну перебудову національної економіки, вихід із кризи, ліквідування наявних проблем, стимулювання розвитку підприємницької діяльності, впровадження інновацій тощо. На мезорівні економічні важелі спрямовані на наповнення місцевих бюджетів, розвиток підприємств певних галузей, підвищення інвестиційної привабливості регіону, вирішення складних соціально-економічних проблем місцевого характеру тощо.

Висновки та перспективи подальших розвідок за проблемою. Виконані дослідження дають змогу констатувати, що економічними важелями впливу на діяльність підприємств слід вважати інструменти економічного характеру, які забезпечують зміну параметрів функціонування підприємства. Отже, економічні важелі характеризуються ознаками дієвості, каталізування перетворень, стимулювального чи стримувального впливу. На підставі аналізування літературних джерел запропоновано комплексну типологію економічних важелів впливу на підприємства за переліком істотних та незалежних ознак, котра дає змогу сформулювати системне уявлення про різноформатні характеристики економічних важелів та створює підґрунтя для їх обґрунтованого цільового вибору. Також окреслено цільове призначення економічних важелів макро-, мезо- та мікрорівнів на діяльність підприємств.

Перспективами подальших досліджень є формування декомпозиційної структури системи економічних важелів впливу на діяльність підприємств.

1. Великий тлумачний словник української мови / [уклад. і голов. ред. В.Т. Бусел]. – К.; Ірпінь: ВТФ “Перун”, 2002. – 1440 с.; 2. Новий український тлумачний словник. Близько 20 000 слів і словосполучень / [уклад. Н.Д. Кусайкіна, Ю.С. Цибульник; за заг. ред. д-ра філолог. наук, проф. В.В. Дубічинського]. – Харків: Книжковий клуб “КСД”, 2008. – 608 с.;

3. Економічна енциклопедія: [у трьох томах]. – Т.1. – К.: Видавничий центр “Академія”, 2000. – 864 с.;
4. Енциклопедія бізнесмена, економіста, менеджера / [за ред. Романа Дяківа]. – К.: Міжнародна економічна фундація, 2000. – 704 с.;
5. Загородній А.Г. Фінансовий словник / А.Г. Загородній, Г.Л. Вознюк, Т.С. Смовженко – 4-те вид., випр. та доп. – К.: Т-во “Знання”, КОО; Львів: В-цтво Львів. банк. ін-ту НБУ. – 566 с.;
6. Фінансово-монетарні важелі економічного розвитку: В 3 т. / За ред. чл.-кор. НАН України А.І.Даниленка. Т. 1: Фінансова політика та податково-бюджетні важелі її реалізації. – К.: Фенікс, 2008. – 468 с.;
7. Белец Ж. А. Фіскальні важелі регулювання економіки регіону / Ж.А. Белец, Т.І. Свідзинська // Актуальні проблеми державного управління, педагогіки та психології. – 2009. – №5 – С. 54–59.;
8. Кудряшов В. П. Фіскальні важелі стабілізації та економічного зростання в Україні / В. П. Кудряшов // Науковий вісник Національного університету ДПС України. – 2009. – № 31 – С. 31–37.;
9. Проблеми та теоретико-методичні засади управління витратами на машинобудівних підприємствах: [монографія] / О.Є. Кузьмін, А.М. Дідик, У.І. Козут, О.Г. Мельник; за заг. ред. д.е.н., проф. О.Є. Кузьміна. – Львів: “Тріада плюс”, 2009. – 325 с.
10. Мельник О.Г. Системи діагностики діяльності машинобудівних підприємств: полікритеріальна концепція та інструментарій: [монографія] / О.Г. Мельник. – Львів: Видавництво Національного університету “Львівська політехніка”, 2010. – 344 с.